

Ігор Ландер

Харків
«Фоліо»
2025

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ЗМІСТ

6	Абревіатури
34	Від автора
35	<i>Частина 1. Британські острови</i>
37	1. Зовнішні операції
129	2. Внутрішні операції
170	3. «20-й комітет»
203	4. Гібралтар
213	<i>Частина 2. Окупована Європа</i>
215	Польща
255	«Нижні землі»
255	1. Фіаско в Нідерландах
289	2. Невідома Бельгія
302	Скандинавський плацдарм
326	Франція
326	1. «Дивна війна»
332	2. Поразка
368	3. «Вільна Франція»
383	4. Суперництво
398	5. Союзники
414	6. Визволення
424	Чехія і Словаччина
459	Балкани
491	«Червоний оркестр»
545	<i>Частина 3. Агресори в Європі</i>
547	Головний противник
547	1. Структури
598	2. Радіорозвідка
610	3. Проникнення
627	4. Атака зі Сходу
654	5. Фінал

662	Італія
662	1. Молодший партнер
695	2. Італійська соціальна республіка
712	3. Зміна коаліції
736	4. Союзники
756	Сателіти і союзники
757	1. Болгарія
791	2. Румунія
820	3. Угорщина
855	4. Фінляндія
869	<i>Примітки</i>

1. ЗОВНІШНІ ОПЕРАЦІЇ

Британська імперія вступила в нову війну, як і в попередню, дещо несподівано для німців. Після вторгнення до Польщі Гітлер аж до останнього моменту сподівався, що лондонський кабінет «умиротворителів» на чолі з Невіллом Чемберленом обмежиться гучними заявами і дипломатичними демаршами. Насправді 1 вересня 1939 року, коли вермахт уже вклинився в глиб польської території, британське МЗС усього лише надіслало Берліну ноту протесту, і тільки 3 вересня Лондон зважився на ультиматум. Оголошений після цього стан війни також не спонукав Чемберлена розпочати наступальні дії проти агресора, і навіть у промові від 20 січня 1940 року один з видатних «мюнхенців», міністр закордонних справ Едвард Галіфакс заявив: «Єдина причина, чому мир не може бути укладено завтра, <...> полягає в тому, що німецький уряд досі ще не виявив готовності відшкодувати шкоду, завдану сусіднім країнам, а також не довів усьому світу, що будь-яке його зобов'язання варте більше, ніж папір, на якому його написано»¹.

Але німці вже й самі не бажали повернення до миру з Британією, про що можна було здогадатися ще в день оголошення війни 3 вересня 1939 року, коли німецький флот потопив мирне судно «Атенія» з бідолашними пасажирами, які ні про що не підозрювали.

У цей критичний час британський прем'єр переживав особисту трагедію краху створеної ним «мюнхенської» системи, і ця мала біда значною мірою заступила для нього велику біду всього народу. Навіть у промові з приводу початку війни в Європі він не забув поскаржитися: «Усе, заради чого я працював, усе, на

Едвард Фредерік Ліндлі Вуд,
1-й граф Галіфакс

Лайнер «Атенія»

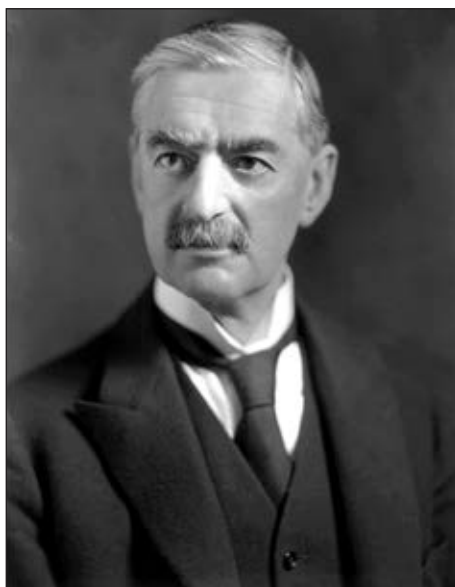
що я сподівався, усе, у що вірив упродовж своєї політичної діяльності, зруйновано»².

Проте ні британців, ні тим паче решту світу не цікавили його рефлексії, значно важливішими були явні сподівання прем'єра на якесь політичне розв'язання питання. Чемберлен розраховував врятувати становище за допомогою нових поступок агресорові, свого роду «другого Мюнхена», що й стало головною причиною бездіяльності відправленого до Європи британського експедиційного корпусу. Момент удару в незахищену спину рейху було безповоротно прогавлено, і це фатальне зволікання стало однією з причин, що призвели до розростання на початках локальної війни у світову і загибелі в ній десятків мільйонів жертв. Після падіння Польщі вермахт зупинився і нікуди не рухався, не діяли і англо-французькі війська. Гітлеру була потрібна пауза для нарощування сил, і він дістав її у вигляді так званої «дивної», «фальшивої» або «сидячої» війни, що тривала до травня 1940 року. Військові фахівці Великої Британії та Франції рекомендували провести практично безпрограшну великомасштабну десантну операцію на

півночі Німеччини, для чого потрібно було використати порти Норвегії. Цілковита перевага союзних флотів на морі давала змогу висадити значні з'єднання експедиційних військ, здатних швидко дійти до Берліна не прикритою якимись значними силами вермахту територією. Але уряди обох держав проігнорували цей план кампанії.

Британська воєнна доктрина в той час вважала можливим досягти перемоги над Німеччиною без проведення широких операцій наземних військ. Вище військово керівництво країни розраховувало, що для розгрому противника вистачить морської блокади, стратегічних повітряних бомбардувань і широкомасштабних диверсій та саботажу. Навіть у травні 1940 року начальник імперського генерального штабу доповідав Військовому кабінету: «Німеччина все ще може бути переможена економічним тиском, комбінацією ударів з повітря на об'єкти економіки в Німеччині і на моральний дух німців, і організацією широких повстань на завойованих нею територіях»³. Не торкаючись перших двох елементів, слід зазначити, що забезпечити третій з них британські спецслужби виявилися явно не в змозі. Роз'єднані диверсійні підрозділи СІС і військової розвідки не координували своїх зусиль і взагалі не знали, як підступитися до цієї проблеми. Власне, уряд і не ставив перед ними завдання розгортання нещадної таємної війни, тому така дуже дорога діяльність, як підривні й диверсійні операції, фінансувалася вкрай мізерно. Певна річ, що й віддача була відповідною.

Попри це, у підсекції оперативної техніки секції «Д» СІС у цей період розробили дві важливі технічні новинки, що заклали матеріальну основу, щонайменше, половини майбутніх диверсійних операцій. Її фахівці удосконалили розроблені в різний час німцями і поляками примітивні й громіздкі конструкції детонаторів сповільненої дії і змогли створити вельми раціональні й компактні зразки. Крім того, в ла-

Артур Невілл Чемберлен

бораторіях секції було розроблено зручну і потужну пластичну вибухівку, що значно розширила спектр можливого застосування саморобних вибухових пристроїв. Не залишилися осторонь від технічного прогресу в такій специфічній царині й військові. У технічному підрозділі MI(P) було створено компактні ручні магнітні міни, що їх надалі широко застосовували британські диверсанти. MI(P) також проводила розвідку у кількох регіонах світу. Її офіцери вирушали в Лагос (капітан Родд, червень 1940 року), на Азорські острови (червень 1940 року, рекогносцирування), у Бельгійське Конго (липень 1940 року, місія № 19), до Абіссинії (місія № 101), у Лівію (місія № 102), до Південної Америки (місія № 103, інспекція британської діаспори в регіоні), до Австрії (місія № 104), на Канарські острови (місія № 105), до Адена (місія № 106) і до Кенії (місія № 107).

Обидві споріднені структури спробували встановити контакти з колегами за кордоном, для чого відрядили своїх представників до Парижа і до столиць під той час ще незалежних держав Балтії, проте вагомих результатів не досягли. Офіцера зв'язку секції «Д» з 5-м бюро майора Л. А. Л. Хамфрі французи просто ігнорували і в червні 1940 року навіть не внесли до евакуаційних списків, унаслідок чого він заледве встиг покинути Париж, перш ніж туди увійшли німецькі війська. Представники секції в різні періоди часу працювали у Швеції, Норвегії, Нідерландах та Іспанії, але без якихось відчутних результатів. Помітно краще диверсанти СІС показали себе на Балканах, де секція «Д» створила три точки: у Белграді (Джуліус Ганау, він же «Цезар», справжнє прізвище Геннон), у Стамбулі (підполковник С. В. Бейлі) і в Греції (Артур Гудвілл). Останній також часто діяв у Каїрі, де влітку 1940 року британці створили регіональну командну структуру по Близькому і Середньому Сходу. Таке рішення було більш ніж виправданим, оскільки в розглядуваний період усі чекали вступу Італії у війну на боці Німеччини і відповідно готувалися до перехоплення її комунікацій на Середземному морі. З метою організації роботи точки секції «Д» в Каїрі заступник Гранда майор Дж. Ф. Тейлор одним з останніх прямих рейсів доправив у Єгипет спеціальне спорядження для проведення диверсій. Восени 1940 року Гудвілл покинув посаду представника секції «Д» в Каїрі, передавши її Джорджу Поллоку. Підготовку диверсантів СІС до дій у Скандинавії та на Дунаї описано у відповідних розділах, тут же розглядається тільки її організаційна структура. Щоправда, вона неодноразово переглядалася, і наводити

в цій книзі всю динаміку просто немає ніякої змоги. Зокрема, в один з періодів 1940 року вона мала такий вигляд:

- адміністративний підрозділ;
- підрозділ планування з підсекцією планів саботажу;
- забезпечувальний підрозділ з підсекціями зв'язку, технічної, пропаганди і кадрів;
- виконавчий підрозділ з підсекціями по Швеції (D/G), Норвегії (D/I), Угорщині, Балканах і Середньому Сходу (D/H), Абіссинії та пропаганди по Середньому Сходу (D/K) і поштової цензури (D/L).

Секція «D» розгорнула мережу власних закордонточок, що не перетиналися з системою бюро паспортного контролю (ПКО) і паралельними резидентурами «Z». Отже, розвідка обзавелася власними силовими підрозділами спеціального призначення, що неабияк засмутило військових. Армія не захотіла відставати від СІС, оскільки вважала спеціальні операції справою, яку цивільні неодмінно провалять. Так виникла ідея створення незалежного армійського диверсійного підрозділу, яка привела до появи частин «командос», проте до спецслужб вони мали вельми посередній стосунок. Назву «командос» в англо-бурській війні 1899—1902 років мали створювані по виборчих округах Трансваалю й Оранжевої республіки партизанські загони бурів. Їхня бойова репутація була такою високою, що колишні вороги тепер почали іменувати так свої власні елітні частини. «Командос» підпорядковувалися директору об'єднаних операцій Алану Борну, пізніше його змінив Роджер Кейс, який 1941 року передав справи лордові Луїсу Маунтбеттену. Ці так звані «ударні роти» під безпосереднім керівництвом майбутнього виконавчого директора СОЕ Коліна Габбінса призначалися для амфібійних дій за принципом «ударити і піти» і спочатку налічували всього 21 офіцера і 268 солдатів. Підготовка бійців проводилася в школі іррегулярної війни, при цьому якогось централізованого навчання до 1942 року не було, кожен загін «командос» тренував себе сам.

З лав «командос» вийшла ще одна служба спеціальних операцій, ідея створення якої належала шотландському гвардійцю, відтак офіцеру 8-го загону «командос» Девіду Стірлінгу, який надалі дістав прізвисько «майор-привид». Разом з австралійцем Джеком Льюїсом він задумав створити невеликі підрозділи спеціального призначення з підготовлених особливим способом бійців для виконання найбільш

гострих акцій у тилу противника. Щоб переконати начальство у плідності цієї ідеї, Стірлінг непоміченим прокрався повз охорону головнокомандувача військ Середнього Сходу, але потрапив до його заступника генерала Рітчі. Той повірив майорові й добився для нього дозволу створити перший загін, винятково для дезінформації німців названий Спеціальною авіаційною бригадою. У британських військах група іменувалася загоном «Л» і вперше була задіяна 17 листопада 1942 року в тилу військ Роммеля. Дебют виявився страшенно невдалим: через непродумане планування диверсанти устряли в бій із німцями і з 66 чоловік утратили 44. Це стало серйозним уроком на майбутнє, і з невеликого попервах загону згодом виросла Спеціальна авіаційна служба (САС), що існує й дотепер. Флот обзавівся аналогічною Спеціальною човною службою (СБС). Проте всі перелічені підрозділи не вели оперативної роботи, а були суто бойовими структурами.

Стратегічна агентурна розвідка в розглядуваний період здійснювалася силами і засобами MI-6. Як уже зазначалося, у час, що безпосередньо передував війні, СІС значно більше уваги приділяла комуністичній загрозі, ніж агресивному нацизму, що швидко зростав. Якщо в першій половині 1930-х років ця перевага ще могла бути виправдана, то після 1938 року, коли ситуація в Європі стала зрозумілою навіть для не надто проникливих журналістів, такий підхід до проблеми був зразком надзвичайної легковажності. Як наслідок, уряд одержував від MI-6 інформацію такої низької якості, що в період з 1936 по 1939 рік навіть парламентський Комітет із закордонних справ скористався її даними лише двічі. Усе це мало цілком логічне пояснення. Головним джерелом застою в роботі британської розвідки був її керівник, адмірал Сінклер, який орієнтував усіх підлеглих у відповідному дусі. Майже відразу ж після початку війни, 4 листопада 1939 року «Сі» помер, і це стало для уряду зручним приводом спробувати реформувати MI-6. Відразу ж постало питання про наступника адмірала.

Ще 1919 року голови трьох військових відомств домовилися про ротаційний принцип заповнення ключової посади начальника розвідки представниками армії, авіації та флоту. Оскільки з 1909 року СІС очолювали моряки, природним кроком стало б призначення на цю посаду сухопутного або авіаційного офіцера, проте в умовах війни уряду було вже не до відомчих амбіцій. Чемберлен запропонував кандидатуру знову-таки моряка, який віднедавна обійняв посаду керівника

морської розвідки, Джона Годфрі, але реалізувати свою ідею не зміг. На посаду голови СІС було призначено людину, яку сам Сінклер назвав міністру закордонних справ лордові Галіфаксу як свого бажаного наступника, — начальника військової секції МІ-6 полковника Стюарта Грехема Мензіса, котрий останніми місяцями виконував обов'язки заступника начальника розвідки.

Це був заслужений офіцер, надалі генерал-майор, кавалерист Першої світової війни, кавалер орденів Бані II ступеня, «За відмінну службу» і «Військового хреста». Існував і додатковий специфічний чинник, що вирізняв Мензіса із середовища інших військових. У британському суспільстві його небезпідставно вважали позашлюбним сином короля Едварда VII, що побічно підтверджувалося тісними зв'язками розвідника з королівським двором. Мензіс був дуже комунікабельною і світською людиною, яскраво вираженим кабінетним працівником і природженим інтриганом, знавцем віскі й аматором верхової їзди. Зовнішня світськість і поступливість полковника були оманливі, сучасники порівнювали його з «гранітом у м'якому упакованні»⁴. Начальник розвідки не любив повсякденної роботи і не вдавався в деталі, надаючи ініціативу підлеглим. Заступаючи на посаду, він заявив співробітникам: «Не сподівайтесь, що я читатиму все, що потрапляє до мене на стіл»⁵. Своім головним завданням Мензіс вважав зміцнення позицій СІС, яка і справді потребувала термінової підтримки, передусім фінансової, і висунув умовою свого призначення збільшення бюджету розвідки до 700 тисяч фунтів. Її було прийнято, і полковник почав працювати. У січні 1940 року він призначив своїм заступником Валентина Вівіана (DC/SS), а помічниками Клода Денсі (AC/SS) і Джеймса Маршалла-Корнуолла. Це кадрове рішення нового керівника МІ-6 виявилось дуже невдалим і надалі створило йому чимало проблем. Вельми конфліктний на вдачу Денсі претендував на посаду, що звільнилася після смерті Сінклера, і це наперед зумовило виникнення в керівництві розвідки поганого психологічного клімату. На довершення проблем обов'язки заступника і помічника «Сі» не мали чіткого розмежування і були

Стюарт Мензіс

предметом нескінченних суперечок і адміністративних воєн за вплив у службі та за її межами. У віданні Денсі опинилися всі операції в Західній Європі та його улюбленій Швейцарії, без жодного винятку щодо контррозвідки. Тим часом як Вівіан, курируючи контррозвідувальну (V) секцію, вважав проведення всіх оперативних заходів проти спецслужб противника своєю епархією, що не могло не викликати регулярних сутичок. Офіцери оперативних секцій «G» вбачали у Вівіані всього лише не надто удачливого контррозвідника і воліли з усіх питань звертатися до Денсі. Фактично заступник директора СІС виявився відстороненим від планування і контролю за діяльністю розвідки, а зважаючи на жорстку і деспотичну вдачу суперника, Вівіан намагався уникати зустрічей з конфліктним і агресивним колегою. Щодо кваліфікації обох полковників існують різні, часом полярно протилежні думки. Безумовно, на користь Денсі говорили його 22-річний стаж у розвідці і попередня робота в МІ-5. Дехто навіть вважав його єдиним професіоналом у СІС. Проте інші відзначали вузькість загального і оперативного кругозору помічника начальника розвідки, його застарілі погляди на агентурну роботу, нехтування контррозвідкою і забезпечувальними напрямками діяльності. Наприклад, Джеймс Ленглі, який очолював у МІ-6 підрозділ з виведення агентів з території противника, згадував, як після його звіту про роботу і взаємодію з МІ-9 Денсі, карбуючи кожне слово, промовив: «Просто слухай мене і не став безглузких запитань. Типи на кшталт тебе завдають мені багато неприємностей у Бельгії та Франції. Робота моя й моїх агентів полягає у зборі інформації про наміри і діяльність німців, а не в тому, щоб панькатися з людьми, яким, судячи з усього, не до спромоги самостійно повернутися назад»⁶. Полковникові не бракувало сили духу, але під його керівництвом британські розвідники зазнали більше провалів, ніж під будь-чийм іншим. Зате не надто удачливий адміністратор Вівіан для багатьох був взірцем людини високої кваліфікації і одним з найуспішніших керівників та організаторів агентурних операцій. Роль заступника керівника МІ-6 у військовій перебудові її структури була дуже велика, і можливо, що лише завдяки йому служба не виявилася поглиненою конкурентами, зберігши самостійність. Мензісові бракувало твердості характеру або бажання для того, щоб змусити норавливих офіцерів прийняти його кадрове рішення як належне. Крім того, його заклопотаність питаннями УШКШ/ШКУЗ була така велика, що майже не залишала часу на проблеми власне СІС. Ма-

буть, почасти з цієї причини, а почасти від небажання продовжувати грати роль арбітра в конфліктах між двома підлеглими, Мензіс частково усунувся від них. Усе це, безумовно, не полегшувало роботу центрального апарату розвідки, але оскільки станом на осінь 1939 року він налічував менше трьох десятків чоловік, було поки стерпним.

Попри конфлікти у вищому керівництві СІС, працювати потрібно було і оперативним, і неоперативним секціям, у діяльності яких було чимало обмежень. Добувним підрозділам заборонялося оцінювати одержані відомості, особливо це стосувалося політичної розвідки. Кожна секція мала у своєму складі підсекції, що позначалися літерами абетки, причому у більшості секцій підсекції з однаковими позначеннями виконували схожі функції. Регіональні оперативні секції «G», яких на початок війни налічувалося вісім, керували резидентурами і контролювали їхню оперативну діяльність. При цьому завжди неухильно додержувалося відоме правило «третьої країни», тобто резидент ніколи, за жодних умов не працював проти країни свого перебування. Нестримне просування вермахту невдовзі зробило існування трьох з восьми оперативних секцій позбавленим сенсу в колишньому вигляді, тому було ухвалено рішення відкликати збережених резидентів до Британії і як «третю країну» використати власну територію. Це спричинило деякі зміни в кількості і статусі секцій «G» та відповідне корегування їх позначень. У штаті розвідки з'явилися секції «A1» (Німеччина), «A2» (Нідерланди і Данія), «A3» (Бельгія), «A4» (Франція і Польща — дії через оперативні можливості емігрантських спецслужб цих держав), «A5a» (Франція, Гібралтар і Танжер). З колишнього списку секцій «G» збереглися «G2» (Далекий Схід, Північна і Південна Америка), «G4» (Аден, Ірак, Іран і Західна Африка), «G5» (Іспанія і Португалія), «G7» (Єгипет, Мальта, Палестина і Туреччина) і «G8» (Швеція, Фінляндія і СРСР). Наприкінці 1940 і на початку 1941 року завдання секцій «G4» і «G7» було покладено на близькосхідний центр СІС, а роботу «G2» поділили між собою БСК у Нью-Йорку і розвідорган при головнокомандувачі в Делі (пізніше в Канді). Отже, з географічних секцій у СІС залишилися тільки секції «A» і дві з секцій «G», роботу яких серйозно порушили воєнні дії. Це змусило керівництво розвідки знову здійснити реорганізацію своїх оперативних підрозділів. Замість колишніх секцій «A» і «G» було створено секції «P» (від слова «Production» у значенні вироблення розвідувальної інформації). Їх цarinaми відповідальності були:

- «P1» — Франція:
  - «P1a» — Французька Північна Африка;
  - «P1b» — окупована і вільна зони Франції;
  - «P1c» — зв'язки з комітетом «Вільна Франція»;
- «P2» — Іберійський півострів;
- «P3» — Швейцарія;
- «P4» — Італія;
- «P5» — Польща і агентурні мережі польської розвідки у Франції;
- «P6» — Німеччина і робота з агентом «А-54»;
- «P7» — Бельгія;
- «P8» — Нідерланди;
- «P9» — Скандинавія;
- «P13» — країни Балтії;
- «P15», вона ж західноєвропейська секція MI-9;
- «P19» — фотографічна в інтересах агентурної розвідки. (Її слід відрізнити від підсекції аерофоторозвідки, у 1940 році переданої з MI-6 до ВПС.)

Сфери відповідальності не зазначених секцій «P» у відкритих джерелах не публікувалися. Є підстави вважати, що вони просто не створювалися.

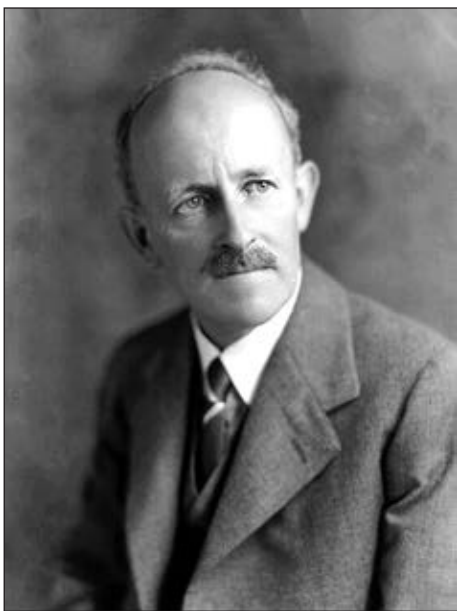
Слід визнати, що жоден з підрозділів розвідки не міг бути визнаний адекватним тогочасним умовам, за винятком хіба що цензурного. Спочатку найслабшою з усіх її секцій була V (зовнішньої контррозвідки). На самому початку війни в ній працювало три офіцери і секретар, а після падіння Франції — всього лише шість чоловік, орієнтованих практично винятково проти Німеччини. Її невелика підсекція «А» теоретично покликана була боротися з комуністичними розвідувальними службами, але внаслідок створення IX секції вона повністю припинила свою роботу. Надалі найбільш успішні операції СІС воєнного періоду було проведено саме зовнішньою контррозвідкою, проте це відбулося значно пізніше. На цей час контррозвідники СІС дістали у своє розпорядження такий безцінний інструмент, як дешифрування радіограм німецьких спецслужб, і разом з MI-5 активно брали участь в оперативних іграх з противником. Восени 1942 року в V секції працювало вже 24 офіцери, з них половина — в центрі, а половина — в резидентурах за кордоном. Захоплення MI-6 зовнішньою контррозвідкою було таке велике, що викликало навіть нарікання з боку роз-

відорганів армії та ВМС, які вважали, що воно здійснюється на шкоду діяльності зі збору розвідувальної інформації. У 1944 році штат центрального апарату V секції складався з 60 офіцерів, приблизно стільки ж працювало в різних закордонточках. Організаційна структура цього підрозділу також значно ускладнилася. У 1941 році вона складалася з п'яти географічних підсекцій, через два роки до них додалося ще чотири функціональні: подвійних агентів і дезінформації, ліній зв'язку противника, радянського шпигунства і комунізму й безпеки (малася на увазі власна безпека СІС). На піку свого розвитку наприкінці 1944 року структура V секції знову дещо змінилася:

- підсекція Va (Далекий Схід, Тихий океан, Північна Америка, Південна Америка, зв'язок з Індійською політичною розвідкою);
- підсекція Vb (Франція, Корсика, Андорра, Бельгія, Нідерланди і Люксембург);
- підсекція Vc (документація, Лондонський центр збору донесень, некомуністичні підривні рухи);
- підсекція Vd (Іберійський півострів);
- підсекція Ve (Угорщина, Румунія, Італія, Балкани, Близький і Середній Схід, СРСР);
- підсекція Vf (Німеччина, Польща, Чехословаччина, Скандинавія, Ісландія, Гренландія);
- підсекція Vh (цензура — розвідувальна інформація, що надходить від секції «Н»);
- підсекція Vi (картотека V секції);
- підсекція Vx (агенти-двійники);
- підсекція SP/SD (безпека, робота за дорученнями DD/SP — заступника директора MI-6, який курирує питання власної безпеки⁷).

Проте в першій половині війни до такого розвитку зовнішній контррозвідці було ще дуже далеко, поки ж вона мала серйозні вади, нічим не відрізняючись від інших підрозділів СІС, та й від усіх інших спецслужб Великої Британії. Їх треба було терміново виправляти, особливо перед лицем чимраз більшої перспективи можливої воєнної поразки. Період «дивної війни» закінчився, і під натиском вермахту разом із Західною Європою упав кабінет Чемберлена. Новим прем'єр-міністром став Вінстон Леонард Спенсер Черчилль, котрий мав свою, цілком певну думку щодо того, якими мають бути секретні служби. Його романтичне захоплення таємними операціями було для розвід-

ки одночасно і добром, і злом, бо нерідко фантазії голови кабінету відводили її вбік від реальності і спрямовували всі сили на погано продуманий напрям. Проте в травні 1940 року прем'єр рішуче настроївся з'ясувати, як насправді йдуть справи в національних спецслужбах. Цей намір вдало вписався в реалізацію пропозицій начальника імперського генерального штабу, який напередодні можливого вторгнення німців запропонував створити єдиний Виконавчий орган національної оборони. 9 травня 1940 року, ще до одержання офіційної аудієнції у короля на формування уряду, Черчилль погодився з пропозицією військових. У межах нової структури прем'єр-міністр 28 травня сформував Виконавчий орган національної оборони (безпеки), фактично комісію, до завдань якої входило терміново розібратися зі становищем всередині спецслужб. Його очолив лорд Суїнтон, заступником керівника став Джозеф Болл. До складу «Комітету Суїнтона», як іменувався звичайно Виконавчий орган безпеки, увійшли два секретарі, виконувач обов'язків директора Служби безпеки полковник Гаркерт, полковник Вівіан з MI-6, полковник Рейнольдс із військового міністерства, а також керівники деяких інших відомств. Душею комісії був багаторічний куратор усіх гілок розвідки і контррозвідки, міністр без портфеля і секретар Військового кабінету Моріс Генкі.

Моріс Генкі

Правду кажучи, на стан справ у розвідці він звернув увагу ще в грудні 1939 року, але майже відразу ж був відвернений контррозвідувальними проблемами. Генкі займався питаннями MI-5 з березня 1940 року, проте із запланованої серії доповідей щодо Служби безпеки він устиг зробити тільки один про результати перевірки СІС, УШКШ, а також диверсійних підрозділів.

Черчилль негайно наказав йому дати спокій розвідці і зосередитися на MI-5. У цілком таємному меморандумі лорда-президента Ради від 19 липня 1940 року № WP(40) 271 зазначалося:

«2. На додачу до головування у Виконавчому органі національної

оборони (безпеки) лорд Суїнтон уповноважений здійснювати виконавчий контроль над MI-5 і таким чином над контррозвідувальною діяльністю у Великій Британії.

3. Прем'єр-міністр вирішив також, що лорд Суїнтон, крім того, мусить здійснювати оперативний контроль над MI-6 щодо всіх дій MI-6 у Великій Британії та Ірландії. MI-6 також продовжуватиме надавати в розпорядження лорда Суїнтонна всю інформацію, яка може мати стосунок до діяльності "п'ятої колони" у Великій Британії та Ірландії»⁸. Наслідки такого рішення детально описано у відповідному розділі.

Можливо, найважливішим з рішень комісії стало введення СІС, MI-5 і Міністерства економічної війни до Об'єднаного комітету з розвідки, в якому раніше на правах повноправних членів брали участь лише розвідоргани видів збройних сил.

Тим часом літо 1940 року принесло MI-6 ще тяжчі випробування. Розгром англо-французьких частин закінчився капітуляцією Франції та евакуацією залишків розбитих британських експедиційних військ, що дивом вислизнули в районі Дюнкерка, але втратили все штатне важке озброєння. Одним із наслідків цього швидкого відступу стала втрата розвідкою всієї її європейської інфраструктури. MI-6, яка ще раніше позбулася агентурного апарату в Австрії, Чехословаччині, а потім і Польщі, зуміла тепер зберегти резидентури тільки в нейтральних Швеції, Швейцарії, Іспанії та Португалії. Навіть сама ця втрата була свідченням некомпетентності розвідки, що не зуміла розкрити стратегічні плани Німеччини, адекватно оцінити оборонні можливості Франції взагалі і «лінії Мажино» зокрема. СІС своєчасно не перевела резидентури та їхні джерела на роботу з нелегальних позицій в умовах війни і нацистської окупації. Розвідка не мала жодних планів відновлення втраченого агентурного апарату, відтворення мереж, не відпрацьовувала шляхи і методи закидання нових співробітників на

Лорд Суїнтон